

Небитов Андрій Анатолійович –
кандидат юридичних наук,
здобувач кафедри кримінології
та кримінально-виконавчого права
Національної академії внутрішніх
справ

СУТЕНЕРСТВО АБО ВТЯГНЕННЯ ОСОБИ В ЗАНЯТТЯ ПРОСТИТУЦІЄЮ: АНАЛІЗ СКЛАДУ ЗЛОЧИНУ

Розкрито зміст і проблемні питання об'єктивних та суб'єктивних ознак складу такого злочину, як сутенерство або втягнення особи в заняття проституцією.

Ключові слова: сутенерство; проституція; втягнення особи в заняття проституцією; примушування особи до зайняття проституцією; склад злочину; кримінальна відповідальність.

Раскрыты содержание и проблемные вопросы объективных и субъективных признаков состава такого преступления, как сутенерство или вовлечение лица в занятие проституцией.

Ключевые слова: сутенерство; проституция; вовлечение лица в занятие проституцией; принуждение лица к занятию проституцией; состав преступления; уголовная ответственность.

The article disclosed and problematic issues of the objective and the subjective element of pimping or involving of a person into prostitution.

Keywords: pimping; prostitution; involvement of a person in prostitution; forcing a person into prostitution; crime; criminal responsibility.

Уст. 43 Конституції України задекларовано право кожного на працю, що передбачає можливість заробляти собі на життя працею, яку він вільно обирає або на яку вільно погоджується. Використання примусової праці заборонено.

Тому за найбільш небезпечні форми протиправної експлуатації людей встановлено кримінальну відповідальність. Серед таких форм особливо небезпечною є сексуальна експлуатація.

У всі часи попит на сексуальні послуги перевищував пропозицію. Ситуація не змінилася й нині. В Україні та різних країнах світу набули поширення злочини, пов'язані із сексуальною експлуатацією, зокрема сутенерство, втягнення особи в заняття проституцією та примушування до неї. Такі дії суперечать загально визнаним правилам моральності, негативно впливають на здоров'я людей, оскільки сприяють поширенню венеричних та інших захворювань, створюють передумови для виникнення та функціонування організованих злочинних об'єднань, дають змогу одержати незаконні прибутки, що в подальшому потребують легалізації. Водночас В. О. Навроцький підкреслює, що небезпека сутенерства та втягнення в заняття проституцією різнобічна й полягає в тому, що принижуються честь і гідність тих, хто нею займається, створюється загроза поширення небезпечних хвороб, виникають аморальні джерела доходів тощо [1, с. 884]. Водночас В. Т. Дзюба стверджує, що ці злочини є небезпечним засобом заподіяння шкоди генотипу нації [2, с. 126–127]. Має рацію й В. В. Кузнецов у тому, що суспільна небезпека сутенерства полягає, передусім, у шкоді, яка завдається здоров'ю населення та відносинам у сфері моральності [3, с. 193].

У зв'язку з цим міжнародна спільнота прийняла низку нормативно-правових актів та угод [4–7], спрямованих на протидію різноманітним проявам сексуальної експлуатації людини.

Незважаючи на це, рівень кримінально-правової охорони моральних засад суспільних відносин у сфері задоволення статевих потреб людей є недостатнім. Однією з причин цього є низька якість кримінально-правових норм, що регламентують відносини в цій сфері.

Проблеми кримінально-правової та кримінологічної характеристики сутенерства або втягнення особи в заняття проституцією досліджували такі вчені, як Ю. М. Антонян, Ю. В. Баулін, А. В. Виговська, Б. В. Волженкін, В. О. Глушков, І. М. Даньшин, А. І. Долгова, А. І. Єлістратов, О. М. Ігнатов, М. Й. Коржанський, Н. Ф. Кузнецова, Н. О. Лопашенко, М. І. Мельник, П. П. Сердюк, А. Х. Степанюк, В. В. Сучкова, Є. В. Фесенко, В. Д. Філімонов, П. Л. Фріс, В. І. Шакун, Н. М. Ярмиш та ін. Водночас чимало проблем кваліфікації цих

злочинів, що пов'язані із об'єктивними й суб'єктивними ознаками їх складів, залишаються невирішеними або дискусійними.

Отже, метою статті є дослідження змісту та проблемних питань об'єктивних і суб'єктивних ознак складу такого злочину, як сутенерство або втягнення особи в заняття проституцією.

Головним безпосереднім об'єктом злочину є моральні засади суспільства у сфері задоволення статевих потреб людей, адже моральні й правові норми забороняють статеві зносини за винагороду чи з використанням фізичного або психічного примусу і, навпаки, стимулюють правомірні добровільні статеві зносини на основі симпатії.

Додатковим обов'язковим об'єктом злочину, передбаченого ст. 303 Кримінального кодексу (КК) України, може бути статева свобода, здоров'я, воля й гідність особи, власність.

Потерпілим від злочину може бути фізична особа чоловічої та жіночої статі. Водночас у кваліфікованому й особливо кваліфікованому складах злочину спеціальний потерпілий – особа, що перебуває в матеріальній чи службовій залежності від особи, яка вчинила злочин, а також неповнолітній і малолітній. На відміну від кримінального законодавства, у кримінальному провадженні особа не завжди визнається потерпілою.

Згідно з положеннями ч. 1–3, 7 ст. 55 Кримінального процесуального кодексу (КПК) України, статусу потерпілого набуває фізична особа, якій кримінальним правопорушенням завдано моральної, фізичної або майнової шкоди.

Права й обов'язки потерпілого виникають в особи з моменту подання заяви про вчинення щодо неї кримінального правопорушення або заяви про залучення її до провадження як потерпілого.

Потерпілим є також особа, яка не є заявником, але якій кримінальним правопорушенням завдана шкода, у зв'язку з чим вона після початку кримінального провадження подала заяву про залучення її до провадження як потерпілого.

Якщо ж особа не подала заяву про вчинення щодо неї кримінального правопорушення або заяву про залучення її до провадження як потерпілого, то слідчий, прокурор, суд має право визнати особу потерпілою лише за її письмовою згодою.

Небажання особи визнавати себе потерпілою в злочинах, що належать до приватного обвинувачення, є обставиною, що виключає можливість початку кримінального провадження або ж є безумовною підставою для закриття кримінального провадження. Так, відповідно до ч. 4 ст. 26 КПК України, кримінальне провадження у формі приватного обвинувачення розпочинається лише на підставі заяви потерпілого. Відмова потерпілого, а у випадках, передбачених КПК України, його представника від обвинувачення є безумовною підставою для закриття кримінального провадження у формі приватного обвинувачення.

Оскільки злочин, передбачений ст. 303 КК України, згідно зі ст. 477 КПК України, не належить до приватного обвинувачення, то кримінальне провадження щодо сутенерства або втягнення особи в заняття проституцією розпочинається незалежно від того, чи вважає особа себе потерпілою в кримінальному провадженні.

Відтак констатація кримінально-правових ознак потерпілого в злочині, передбаченому ст. 303 КК України, не завжди супроводжується визнанням цієї особи потерпілою в кримінальному провадженні.

Водночас у судовій практиці помилкове визнання особи потерпілою в разі, коли вона не вважає себе такою, є підставою для скасування судового рішення апеляційним судом з призначенням нового судового розгляду в суді першої інстанції.

Так, наприклад, з матеріалів одного з кримінальних проваджень видно, що А. запропонувала Б. вступити в статевий зв'язок із раніше незнайомим В., пообіцявши за це грошову винагороду.

Згідно з витягом з кримінального провадження, підставою для внесення даних про кримінальне правопорушення, у вчиненні якого обвинувачується А., стали матеріали правоохоронних органів про виявлення фактів учинення кримінальних правопорушень, а не заява від Б. про вчинення щодо неї кримінального правопорушення.

Під час досудового розслідування Б. не зверталася до правоохоронних органів з заявою про залучення її до провадження як потерпілої. Натомість у матеріалах цього провадження наявна заява від Б., про яку у своїй апеляційній

скарзі зазначає прокурор, з проханням не визнавати її потерпілою, оскільки матеріальну й моральну шкоду їй спричинено не було, претензій до А. вона не має. Вищевикладене, свідчить про те, що органи досудового розслідування не мали права визнавати Б. потерпілою за відсутності на те її згоди. Отже, така невідповідність висновків суду, викладених у судовому рішенні, фактичним обставинам кримінального провадження, відповідно до ч. 1 ст. 409 КПК України, є підставою для скасування судового рішення з призначенням нового судового розгляду в суді першої інстанції [8].

Об'єктивну сторону злочину, юридичний склад якого передбачено ст. 303 КК України, утворюють альтернативні діяння:

- 1) втягнення особи в заняття проституцією;
- 2) примушування особи до зайняття проституцією;
- 3) сутенерство.

У теорії кримінального права здебільшого під проституцією розуміють заняття особою жіночої чи чоловічої статі систематичним наданням сексуальних послуг невизначеному колу осіб протилежної або власної статі за матеріальну винагороду, що є постійним, основним чи додатковим джерелом доходу [2, с. 1027].

Втягнення особи в заняття проституцією або примушування її до неї полягає в схиланні особи до такої діяльності визначеними в законодавстві способами. Це може бути використання обману, шантажу, уразливого стану цієї особи, застосування чи погроза застосування насильства.

Способи втягнення на відміну від способів примушування до заняття проституцією різні. Втягнення можливе шляхом використання обману, шантажу чи уразливого стану особи, а примушування – лише шляхом застосування чи погрози застосування насильства. Тому ці способи залучення до заняття проституцією необхідно диференціювати залежно від ступеня їх суспільної небезпеки.

Розглядаючи сутенерство, слід відмітити, що в первинній редакції ч. 4 ст. 303 КК України воно визначалось як створення, керівництво або участь в організованій групі, що забезпечує діяльність із надання сексуальних послуг особами чоловічої та жіночої статі з метою отримання прибутків.

Однак нині, після внесення змін до КК України [9], відповідно до примітки 1 до ст. 303 зазначеного закону, під сутенерством слід розуміти дії особи по забезпеченню заняття проституцією іншою особою. Водночас у теорії кримінального права його визначають по-різному.

В. А. Ломако вважає, що сутенерство полягає у створенні умов для сексуальної експлуатації осіб, здійсненні нагляду й опіки над ними, захисті від конкурентів, забезпеченні транспортом, відверненні насильства чи обману з боку клієнтів та інших діяч, що забезпечують умови сексуальної експлуатації таких осіб [10, с. 607]. В. Т. Дзюба стверджує, що сутенерство – це діяльність як чоловіка, так і жінки, щодо забезпечення заняття проституцією іншою особою (охорона повій, забезпечення необхідними засобами, надання транспорту, медичної допомоги, підшукування клієнтів тощо). Ця діяльність спрямована на отримання матеріальної вигоди від заробітків за надання сексуальних послуг [2, с. 1028].

На думку В. О. Навроцького, сутенерство може виражатись у наданні приміщень, охороні, транспортуванні проститутток до замовників, звідництві, рекламуванні, встановленні корупційних зв'язків для забезпечення невтручання державних органів тощо. Зазвичай це здійснюється підпільно або прикривається легальними формами (утримання нічних клубів, масажних кабінетів, служб знайомств тощо) [1, с. 884].

Таким чином, під сутенерством здебільшого розуміють здійснення охорони повій та нагляду за ними, захист їх від конкурентів, забезпечення транспортом, відвернення насильства чи обману з боку клієнтів, забезпечення необхідними засобами, надання медичної допомоги, підшукування клієнтів, надання приміщень, транспортування проститутток до замовників, рекламування, встановлення корупційних зв'язків для забезпечення невтручання державних органів тощо.

У тлумачному словнику «забезпечувати» означає: постачаючи щось у достатній кількості, задовольняти кого-, що-небудь у якихось потребах; надавати кому-небудь достатні матеріальні засоби до існування; створювати надійні умови для здійснення чого-небудь; гарантувати щось; захищати, охороняти кого-, що-небудь від небезпеки [11, с. 375]. Отже, забезпечення

заняття проституцією – це створення надійних для неї умов, надання необхідних засобів до існування особам, що нею займаються, їх захист тощо.

Водночас вивчення судової практики свідчить, що особи, які займаються сутенерством, зазвичай самі примушують чи втягують до заняття проституцією. Тобто примушування або втягнення до заняття проституцією та сутенерство це взаємопов'язана діяльність одних і тих же осіб. Крім того, сутенери з метою забезпечення тривалої злочинної діяльності, а також розширення бізнесу систематично втягують або примушують до заняття проституцією нових осіб.

Таким чином, оскільки в найбільш загальному вигляді всі діяння, що утворюють об'єктивну сторону злочину, пов'язані з діяльністю сутенера, їх можна вважати сутенерством у широкому значенні слова. Таку позицію може бути покладено в основу вдосконалення підстав кримінальної відповідальності за протиправні дії сутенера шляхом розширення визначення сутенерства або розроблення більш чітких критеріїв його відмежування від суміжних діянь.

Злочин, передбачений ст. 303 КК України, стосується різноманітних проявів сутенерства, зокрема примушування до заняття проституцією, втягнення в заняття проституцією та вчинення інших дій щодо забезпечення заняття нею. Зважаючи на вищезазначене, можна виділити три альтернативних діяння об'єктивної сторони злочину, передбаченого ст. 303, а статтю назвати «Сутенерство».

Сутенерство або втягнення особи в заняття проституцією вважається закінченим із моменту вчинення однієї з дій, передбачених диспозицією ст. 303 КК України.

Відповідно до положень зазначеної статті, суб'єктом злочину є фізичні осудні особи, що досягли 16-річного віку. Водночас суб'єктом примушування, втягнення в заняття проституцією або сутенерства відносно неповнолітніх і малолітніх є особа, якій на момент учинення злочину виповнилося 18 років.

Спеціальним суб'єктом цього злочину в ч. 2 цієї ж статті визначено службову особу й особу, від якої потерпілий був у матеріальній чи іншій залежності.

У певних випадках сутенерство або втягнення особи в заняття проституцією має транснаціональний характер, а відтак, його суб'єктами стають іноземці. Так, обвинувачений громадянин Російської Федерації П. 20 січня 2014 р. та громадянин Республіки Азербайджан Д., перебуваючи на території Російської Федерації, вступив у злочинну змову. У подальшому вони прибули в Україну та втягнули в зайняття проституцією на території м. Луганськ трьох осіб [12].

Суб'єктивна сторона розглядуваного злочину характеризується прямим умислом. Винний усвідомлює суспільно небезпечний характер свого діяння, передбачає його суспільно небезпечні наслідки та прагне до їх настання. Тобто він усвідомлює, що незаконно втягує особу в заняття проституцією, примушує її до цього чи забезпечує такого роду аморальну діяльність і бажає вчинення зазначених дій. Водночас ставлення особи до тяжких наслідків, що можуть настати в результаті таких дій, є необережним.

Метою злочину є отримання доходу від надання сексуальних послуг потерпілими. Хоча цю ознаку суб'єктивної сторони складу злочину безпосередньо не передбачено в диспозиції статті, однак вона впливає з логічного тлумачення терміну «проституція».

Особи, які втягують інших у заняття проституцією, примушують до зайняття проституцією або займаються сутенерством, одержують здебільшого половину [13–15], більшу частину [16] або ж увесь заробіток повій [17].

Аналіз юридичних підстав кримінальної відповідальності за сутенерство або втягнення особи в заняття проституцією дає підстави стверджувати, що загалом вони забезпечують нормальний рівень кримінально-правової охорони суспільних відносин від таких аморальних і протиправних діянь, як проституція та сутенерство, що посягають на моральні засади суспільства в частині задоволення статевих потреб. Однак із метою підвищення якості законодавчих норм, що забезпечують цю кримінально-правову охорону та усунення проблемних питань, що виникають під час кваліфікації такого роду діянь вони потребують удосконалення. Насамперед необхідно розробити критерії відмежування сутенерства від суміжних

діянь, а також закріпити на законодавчому рівні науково-обґрунтовані визначення базових понять, що визначають ознаки складів цих злочинів.

Ці питання повинні бути вирішенні в контексті розв'язання проблем кримінальної відповідальності за злочини, пов'язані із сексуальною експлуатацією людей.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / за ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. – 9-те вид., переробл. та допов. – К. : Юрид. думка, 2012. – 1316 с.

2. Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України / [Андрушко П. П., Арсенюк Т. М., Бантишев О. Ф. та ін.] ; за заг. ред. П. П. Андрушка, В. Г. Гончаренка, Є. В. Фесенка. – [2-ге вид., переробл. та допов.]. – К. : Дакор, 2008. – 1428 с.

3. Кримінальне право (Особлива частина) : [підруч.] / за ред. О. О. Дудорова, Є. О. Письменського. Т. 2 – Луганськ : Елтон-2, 2012. – 780 с.

4. Конвенція про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок від 18 груд. 1979 р.

5. Угода про співробітництво СНД в боротьбі зі злочинністю від 25 листоп. 1998 р.

6. Про заборону та негайні заходи щодо ліквідації найгірших форм дитячої праці № 182 : конвенція Міжнародної організації праці, ратифікована Законом України від 5 жовт. 2000 р.

7. Про боротьбу з торгівлею людьми та експлуатацією проституції третіми особами : конвенція ООН від 2 груд. 1949 р.

8. Ухвала Апеляційного суду Харківської області від 6 трав. 2014 р. Справа № 646/2423/14-к [Електронний ресурс]. – Режим доступу :

<http://reyestr.court.gov.ua/Review/38614068>.

9. Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо вдосконалення відповідальності за торгівлю людьми та втягнення в заняття проституцією : Закон України від 12 січ. 2006 р. № 3316-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2006. – № 17. – Ст. 147.

10. Кримінальний кодекс України. Науково-практичний коментар : у 2 т. / за заг. ред. В. Я. Тація, В. П. Пшонки, В. І. Борисова, В. І. Тютюгіна. – 5-те вид., допов. – Х. : Право, 2013. Т. 2 : Особлива частина / Ю. В. Баулін, В. І. Борисов, В. І. Тютюгін та ін. – 2013. – 1040 с.

11. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод., допов. та CD) / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. – К. ; Ірпінь : ВТФ «Перун», 2009. – 1736 с.

12. Вирок Артемівського районного суду м. Луганська від 28 берез. 2014 р. Справа № 434/1141/14-к. Провадження № 1-кп/434/264/14 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://reyestr.court.gov.ua/Review/37967768>.

13. Вирок Голосіївського районного суду м. Києва від 12 трав. 2014 р. Справа № 752/5909/14-к [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://reyestr.court.gov.ua/Review/38603145>.

14. Вирок Солом'янського районного суду м. Києва від 8 трав. 2014 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://reyestr.court.gov.ua/Review/38593411>.

15. Ухвала Апеляційного суду м. Києва від 8 берез. 2014 р. Справа № 11-кп/796/407/14 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://reyestr.court.gov.ua/Review/38618440>.

16. Вирок Печерського районного суду м. Києва від 15 трав. 2014 р. Справа № 757/10942/14-к [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://reyestr.court.gov.ua/Review/38682473>.

17. Вирок Апеляційного суду Волинської області від 17 берез. 2014 р. Справа № 0308/10391/2012. Провадження № 11/773/13/14 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://reyestr.court.gov.ua/Review/37664580>.